

93 Harbinde Rus Gazeteciler ve Faaliyetleri

Mustafa ÖZTÜRK*

ÖZET

XIX. asrın sonlarında Türklerle Rusların Balkanlar'da ve Kafkasya'da yaptığı 1877-1878 Savaşı, içine birçok Balkan ve Kafkasyalı milleti dahil ettiği gibi batının güçlü devletleri olan İngiltere ve Almanya'nın diplomasisini bu savaşa yoğunlaştırmasına da neden olmuştur. Kafkasların ve Balkanların siyasi haritasını değiştiren bu savaş beraberinde birçok asker ve sivilin yaşamını kaybetmesini, salgın hastalıkları, toplulukların zorunlu göçünü ve geleceğe taşınan kin ve nefreti de beraberinde getirmiştir.

Rusya savaşa nasıl hazırlanmıştı? Türk paşaların savaş stratejisini ne kadar etüt etmişti? Rus subayların ve askerlerin cephelerdeki harp psikolojisi nasıldı ve savaşın gidişatı ne durumdaydı? gibi Rusya tarafı için aklınıza gelebilecek birçok sorununun yanıtını arayan Rus savaş gazetecileri cephelerden o dönemin Rus Çarlığı başkenti St. Petersburg'a bilgi aktarmakla kalmamış aynı zamanda batılı ve bölgenin meslektaşlarıyla fikir alışverişlerinden çıkan analizleri yine sorumlu oldukları gazetelerine ilemişlerdi. Dönemin Rus Çarlığı İçişleri Bakanının emriyle ve cephedeki generallerin tavırlarıyla dolaylı sansüre uğrayan gazetecilerden savaşın nesnel kritiğini yapan gazeteci/yazarlara savaş hakkında aktardıkları bilgileri bulabileceğiniz bu çalışmanın başka bir önemi de Rus savaş muhabirliğinin doğduğu bu örneği bize aktarıyor olmasıdır.

Anahtar Kelimeler: 93 Harbi, Rusya, Osmanlı, Rus Gazeteciler

Russian Journalists and Their Activities in 1877-1878 War

ABSTRACT

At the end of the 19th century, 1877-1878 War between Turks and Russians in the Balkans and Caucasians not only drew quite a few Balkan and Caucasian nations into war, but it also resulted in the diplomacy of England and Germany, two powerful Western states, be heavily engaged in this war. This war that changed the political map of the Balkans and Caucasians claimed the lives of many soldiers and civilians; it brought forth epidemics, compulsory migration of communities, and grudge and hatred for decades to come.

Seeking answers to lots of possible questions that you might think of regarding how Russia got prepared for the war, how well they investigated the battle strategies of Turkish pashas, how the war psychology of Russian officers and soldiers in the battleground was and how the course of the war was, the Russian war journalists not only transferred information from the battlegrounds to St. Petersburg, which was the capital of the Russian Czarism then, but they also passed on the results of the analyses resulting from the exchange of ideas with their Western colleagues and those in the region. Another importance of this study is that it provides us with the example from which the Russian journalism emerged. In this study one can also find information about the war reported by the journalists and writers criticising the war objectively and by those who were indirectly censored by the command of the Minister of Internal Affairs of Russian Czarism at that time and the attitudes of the generals in the battlefield.

Keywords: 1877-1878 War, Russia, Ottoman Empire, Russian war journalists

* Dr. Mustafa Öztürk, turkslav@gmail.com

Rusya açısından savaşın gerçek bahanesi Osmanlı yönetimi altında balkan yarımadasında yaşayan Bulgar, Sırp ve Dağlık Karadağ slavlarını bağımsızlaştırmaktı.¹ Ancak savaşın gidişatına ve İstanbul'a kadar varabilecek Rus ilerlemesine bakıldığında, St. Petersburg'un ortaya attığı iddiadan da öte Balkanlar'da ve Kafkasya'da Anadolu üzerine jeostratejik bir politika uygulanmak istediği aşikardır. İstanbul'un ele geçirilip Tsargorod (Çar şehri) haline getirilmek istenmesi ya da Ayasofya'ya tekrar Ortodoks hacı dikilip çanların çaldırılması² gibi niyetlerin olduğu dönemin Rus entelijansiyasından Slavyanofillerin ortak hayaliydi.³ Üstelik 1853-1856 yılları arasında Kırım Harbinden batının desteğiyle Osmanlı'nın galip gelmesi ve Rus Çarlığı'nın hem savaşta hem de diplomaside kayıplar vermesi bundan öte kayıpların sancısının uzun süre hissedilmesi, Türklere karşı olumsuz düşüncelerle yetiştirilen bir nesil ortaya çıkarmıştı. Üstelik XIX. asır Rus Çarlığı'nın yaşadığı diğer asırlardan farklı olarak sanat, bilim ve edebiyatta ilerlemenin asrı olup kendi aralarında rekabet eden ve bir an evvel daha üst statü sahibi olmak isteyen eğitimlilerin dönemiydi. Savaş arzulayıp savaşta gösterecekleri başarıyla ödül arzulayan binlerce subay bulunmaktaydı. Bu savaş onlar için biçilmiş kaftan olabilirdi.

Bu büyük savaşta Türklere karşı sadece Ruslar savaşmadı. Bulgarlar, Sırp, Dağlık Karadağlılar, Romanyalılar, Kafkasyalı hristiyanlar vs. topluluklar da bizzat bu savaşta taraf oldular. Bir milyona yakın insan bu savaştan etkilendi. Osmanlı tarafında olduğu gibi Rusya tarafında da iç işlerinde büyük heyecanlara yol açtı. Rus Çarlığı kamuoyunu bu savaşa hazırlamakla işe başladı. Savaşın Slav dünyasının ortak savaşı olduğu, slav kardeşlerini yalnız bırakmamak gerektiğini ve bu misyonu kendilerine tarihin ve sahip oldukları dinin sonucu olduğunu ileri sürdüler. Rusya'nın dört bir tarafında kurdukları komiteler yardım kampanyaları düzenlediler.⁴ Ünlü yazarları bu savaşın Rus Çarlığı açısından haklılığını ortaya koyan yazılar kaleme alırken, diğer entelektüelleri de yine benzer bir anlayışla Çar II. Aleksandr'ın aldığı bu kararı destekleyen girişimler ve destekler de bulundular. İçlerin de çok azı bu durumun gereksiz olduğu yönünde açıklamalarda bulunup tavırlar aldılar.

¹ İ.A. Fedosov, *Rossiya i Osvobojenie Bolgarii*, İzd.-vo Moskovskogo yn-ta, Moskva 1982, s. 32.

² Feodor Dostoevski başta olmak üzere halkın takdirini kazanmış birçok ünlü yazar, Balkan Slavlarının mücadelesini destekleyerek Rusya'nın bu savaşı vermesi gerektiğine inanıyor ve bu konuda hem yönetimi hem de halkı fikirleriyle etkilemeye çalışıyordu. Ayrıntılı bilgi için bkz. S.A. Koçukov, "F.M. Dostoevskiy i Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg." *İzvestiya Saratovskogo Universiteta, Vypusk 2, İzd.-vo Saratovskogo Universiteta*, Saratov 2010, s.71.

³ D.A. Korsakov, Pogodin M.P., *Biografiçeskiy Oçerk*, Sankt-Peterburg 1902, s. 12-15.

⁴ 1858 yılında Moskova'da okuyan Bulgar öğrencileri desteklemek üzere kurulan Moskova Slav Yardım Komitesi amaçlarını genişleterek, 1868'de St. Petersburg'da 1869'da ise Kiev'de şubeler açarak Türk topraklarında yaşayan Sırp, Bulgar, Dağlık Karadağ ve Bosnalı Hristiyan Slavları her anlamda desteklemeyi de düstur edinmiştir. Bu yardımlar önceleri Türk topraklarında yaşayan Slavların okullarını tamir etmek, sağlık kuruluşlarını personel, ilaç ve farklı yönlerden desteklemek, kıyafet gönderip yardıma muhtaç olanları desteklemek, dergi çıkarıp rus entelijansının dikkatini çekmek, Rus Slavları ile Balkan Slavları arasında ilişkileri geliştirmek şeklindeydi. Ancak daha sonra çıkan isyanları finansal ve askeri halleriyle destekleye de bürünmüştür. Bu komitede 20 yılı aşkın bir süre aktif olarak görev yapan İ.S. Aksakov, Balkan yarımadasında yer alan tüm Slavların Osmanlı yönetiminden çıkması için ömrünü adanmıştır. Onun bu arzusu Moskova'da sadece dergilerde bu konuda yazarak sınırlı kalmamış, Rusya'da toplanan yardımlarla Balkanlardaki Osmanlı karşıtı isyanlarda kullanılmak üzere Almanya'ya gidip silah almak, bu silahların bölgeye ulaştırılmasında bizzat hamal gibi çalışıp gemilere yüklemek de olmuştur. A. Nikolsiy, İ.S. Aksakov (*Nekrolog*) *İstoriceskiy Vestnik*, t.XXIII, №2, Sankt-Peterburg, 1886 r., s.1-20.

Bu arada tanınmış yazar N. V. Maksimov'un 1878'de Oteçestvenniye Zapiski dergisinde yayınlanan «Tuna Arkası»⁵ başlıklı makalesinde yazdıklarına göre, böyle bir ortamda kamuoyunu savaşa hazırlamak ve cepheden bilgi aktarmak amaçlı, batıda daha önce var olan Rusya'da henüz oluşmayan savaş muhabirliği konusu da gündeme geldi. Gönüllü gazetecilerin ısrarı ile durum Genelkurmay'a taşındı. Durum karşısında ilk etapta yabancı gazetecilerin savaş alanına alınıp alınmayacağı tartışıldı. Rus gazeteciler konusu ise gündeme dahi alınmadı. İçişleri Bakanı A. E. Timaşev'un Kasım 1876'da özel dilekçesiyle⁶ sadece atlı birliklerde subay olan Krestovski'nin gönderilmesine karar verildi. Görevin ilk aşamada bir kişinin üzerine verilmesi kararı gazetecilerin savaş alanında verdiği bilgilerin kamuoyu açısından ne kadar önem taşıdığına bilinci henüz oluşmadığını tasdik etmektedir. Bu konunun gazeteciler tarafından bir daha gündeme getirilmesi üzerine bu sefer konu tekrar Genelkurmay'da yer alan üst düzey komutanlarca düşünülmüş ve konuyla ilgili olarak Albay M.A. Gazenkampf görevlendirilmiştir.

Böylece daha Rusya tarafı savaşı başlatmadan bir hafta önce yani 17 Nisan 1877'de Kurmay Albay M.A. Gazenkampf tarafından birliklere gazetecilerin cephelerdeki faaliyetlerinin şartlarını içeren bir yazı göndermişti. Şartlar şu şekildeydi⁷

- Savaş bölgelerinde görev yapmak isteyen gazeteciler için gazete editörünün dilekçesi
- Yabancı gazeteciler için vatandaşı oldukları ülkede yer alan Rus büyükelçisinin imzalı mühürlü izni ya da hükümet izni.
- Yerli ve yabancı gazeteciler için ikişer adet fotoğraf. (Bir fotoğraf basılacak özel savaş muhabiri kimliğinde kullanılmak üzere)

Çarlık Albayı M.A. Gazenkampf göre savaş bölgelerinde görev alacak gazetecilerin yazdıkları metinlere yönelik sansür uygulanmayacak, uygulanması durumunda yazılar kamuoyuna inandırıcı gelmeyecekti. Savaşın uzaması ya da kritik safhaya dönüşmesi durumunda da sansürle değişikliğe uğrayan yazılar hakikatten uzak olması nedeniyle halkın gözünde kıymet-i harbiyesini yitirebilecekti. Ancak gazetecilere özel olarak brifing verilip, gizli bilgi ya da stratejik öneme sahip bilgiler halka taşınmayacaktı. Editörlere de bu türden bilgilerin yayınlanmaması için brifing verilecek aksi takdirde gazeteci savaş bölgelerinden kovulacaktı. Ateş hattından gönderilen metinler gazetede yayınlanmadan önce genelkurmayda yer alan uzmanlarca okunup değerlendirilecek yayınlanıp yayınlanmayacağına karar verilecekti. Gazeteci savaş alanına en yakın karargah çadırına uğrayacak konuyla görevli subay ile görüşüp subayın verdiği bilgileri edinecekti. Albayın bu kararları Çar II. Aleksandr'ın kardeşi ve Balkan Yarımadasında yer alan tüm Rus ordularının komutanı Nikolay Nikolaeviç tarafından da onaylandı. Hatta albayı gazetecilerle olan görüşmeler için bizzat görevlendirdi. Albay basın mensuplarına kolluk ve basın kimliği verip vermeme yetkisine sahip oldu. Böylece Rus savaş muhabirliğinin temelleri 1877-1878 Türk-Rus savaşıyla atılmış oldu.⁸

⁵N.V. Maksimov, "Za Dunayem" Oteçestvennie Zapiski, 1878, №5, s. 251.

⁶O.A. Yakovlev, "Voennie Korrespondenti v Russkoy Armii vo Vremya Russko-Turetskoy Voynı 1877-1878 gg" Vestnik Leningradskogo Universiteta, 1878, №8, Vıpusk 2, s. 60.

⁷M. Gazenkampf, Moy Dnevnik 1877-1878 gg., Sankt-Peterburg 1908, s.5-7

⁸A.g.e., s. 7-8.

Savaş bölgeleri olan Balkan yarımadası ve Kafkasya'da görev alacak basın mensuplarının büyük bir çoğunluğu yazarlardan oluşmaktaydı. Basın mensupları içerisinde bölgede savaşan ve daha öncede Özbekistan gibi topraklarda da savaşta bulunmuş ve günlük tutan subaylarda bulunmaktaydı. Gazeteciler aslında onlara yönelik izin henüz çıkmadan sırf meraklarından ötürü 10 Nisan'dan itibaren kendi imkanlarıyla bölgeye ulaşmayı başarmışlardı.⁹ Yani yazarların meslek aşkı gerekse kamuoyuna olan duyarlılığı aslında Rus savaş muhabirliğinin oluşmasında manivela rolü üstlenmişti.

Albay M.A. Gazenkampf kararları uyarınca, gazeteciler sol kollarına takmaları zorunlu üzerinde çarlık sembolü çift başlı kartalın, gazetecinin numarasının ve imzasının bulunduğu özel yuvarlak bakır bir rozete sahip olacaklardı. Ancak 7 Haziran 1877'de alınan düzeltme kararıyla gazetecilere sol kollarına takmaları için sarı, siyah ve beyaz şeritlerden oluşan (Çarlığın eski bayrak renkleri) yeni kolluklar dağıtıldı. Bu kollukların tam ortasında çift başlı kartal figürü bulunmaktaydı. Figürün üzerinde 'muhabir' yazısı altında ise gazetecinin numarası ve karargah damgası olmak zorundaydı. Bu kolluk ipekten olup böyle bir uygulamaya gidilmesindeki ana gaye askeri birliklere ajan sızmalarını engellemek ya da muhabirlerin gittikleri yerlerde kimlik kontrollerinde hem kontrol eden birime hem de muhabire kolaylık sağlamaktır. Bu kolluk olmadan hiçbir gazeteciye askeri birliklerin bulunduğu alana girmesine izin verilmeyecekti. Gazetecilerin komutanlardan izin almak ve bilgi vermek suretiyle askeri birlikler ve bulunulan bölgelerde hareket serbestisi olacaktı. Albayın gazetecilere verdiği bilgiler (emirler, yasaklar vs.) başkaları tarafından yayınlama aşamasında sıkıntıya uğrattırılmayacaktı. Gazeteci kendi düşünce, duygularını ve başkalarının gözleriyle şahit oldukları bilgileri yazabilecekti.¹⁰

Balkan yarımadası ve Kafkasya'da, askeri birlikler, şehir, kasaba, köy ya da savaş alanlarında Gazeteciler dışında ressamalara da görev verilmiştir. Çünkü bu yetenekli ressamaların yaptığı resimlerle gazeteciler yazdıkları metinlerinde geçen bilgilerin güvenilirliğini ve ilgi çekiciliğini arttırıyorlardı. Bu durumda ressamalarda basın mensubu olarak sayılmıştı.¹¹ Ayrıca subay ressamalarda bu savaşta hem savaşıyor hem de savaşın soğuk yüzünü resmediyorlardı. Örneğin Vereşagin¹² ve Makarov devlet adına çalışmışlardır. Temmuz 1877 olduğunda ressamaların sayıları bir hayli artmıştır. Kovolevskiy, Butkeviç, Sokolov, Malişev ve Polenov gibi birçok ressamlar bölgeye akın etmişti.¹³

⁹ V. Apuşkin, "Voyna 1877-78 gg. v Korrespondentsii i romane", Voennyi Sbornik, 1902 №7, s.194.

¹⁰ M. Gazenkampf, Moy Dnevnik 1877-1878 gg., Sankt-Peterburg 1908, s.9.

¹¹ V.V. Krestovskiy, Dvadtsat mesyatshev v deystvuyüşey armii (1877-1878), Pravitelstvenny Vestnik, Sankt-Peterburg 1879, T.1, s.169.

¹² V.V. Vereşagin General Skobelev'in ordusunda görev yapmıştır. Birçok cephe savaşan ressam, yaptığı eskizlerin çoğunu askerler cephe sakinleştiği zamanlarda yapmıştı. Savaş bittikten sonra o eskizleri resim haline getirmiştir. Bunlar arasında «Pered Atakoy. Pod Plevnoy», «Perevyazoçnoy punkt pri Plevne » Bu savaş konu edinen eserleri arasında «Panihida» (Ölülerin Ruhü İçin Dua), Şipka muharebesini resmettiği «Na Şipke vse spokojno» isimli tablosu, ve «Saldırı Öncesi Plevne Önleri» sayılabilir Kendisi savaşta yaralanan V.V. Vereşagin'in kardeşi S.V. Vereşagin 31 Ağustos'ta hayatını kaybetmiştir. Hayatı ve eserleriyle hakkında bkz. www.veresh.ru

¹³ V.İ. Vinogradov, Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg. i osvobojdenie Bolgarii, Moskva 1978, s.188.

Gazeteciler savaş alanlarına farklı zaman dilimlerinde ulaşmışlardır.¹⁴ Gazeteciler savaş süresince bölgeden ayrılmış tekrar gelmiş ve gitmişlerdir. Onların finansal giderleri Çarlık bütçesince ya da genelkurmay bütçesince karşılanmamıştır. Bazıları kendi paralarıyla bazıları gazete sahiplerinin gönderdikleri paralarla o bölgelere ulaşp görevlerini sürdürmüşlerdir. Hatta bazıları para bulamadığı için makalelerini geç göndermek zorunda kalmışlardır. Üstelik Rus postası görevini profesyonelce yapamamış mektuplarda gecikmeler olmuş. Hatta bu gecikmeler bazen 20 günü buluyordu.¹⁵ Ünlü gazeteci/yazar Dançenko batılı meslektaşlarının postalarını önce en yakın Avusturya şehrindeki postaneye yanındaki sadık görevliyle oradan da kendi gazetenin bulunduğu şehrine Avusturya postasıyla gönderdiğini bu durumun yazıların daha erken bir zaman diliminde gazetelerde yer almasını sağladığını belirtiyordu.¹⁶

İlginçtir ki, karargahta oturan subay ve askerler gazetecilere aşağılayıcı tavırlar takınırken, cepheye savaşanlar ise basın mensuplarına saygı duyup onlara işlerinde ellerinden geldiğince yardımcı oluyorlardı.¹⁷

Gazetecilerin kalemine uygulanan sansüre gelince, doğrudan bir sansür mekanizması olmamakla birlikte dolaylı bir sansür politikası uygulandığı görüldü. Gazeteci Maksimov'a göre, karargahta bulunan subaylar gazetecilerden cüzamlı hastadan kaçır gibi kaçıyorlardı. Albay M.A. Gazenkampf yanına uğrayan yerli ve yabancı gazetecilerin hepsine ayrıntılı bilgi vermeden kısa ve sığ bilgilerle durumu özetleyip kapıyı gösteriyordu. Yeni bir şey yok durum bildiğiniz gibilerinden geçiştirmeler yapıyordu.¹⁸

1877 Eylül'ünde Golos gazetesinde takma ad ile bir yazarın köşesinde, 14. Kolordu'da komutan hataları sonucu hastalıkların baş göstermesi ve ölümlerin olduğunu bildirmesi üzerine 14. Kolordudan komutan A. E. Tsimmerman, makalenin yayımlandığı gazeteye sert bir uyarıyla yazarın kimliğini açıklamalarını istemiştir. Yazarın P.P. Sokalskiy olduğunun anlaşılması üzerine gazeteciyi ivedilikle savaş alanından zorla çıkarmışlardır. Bu türden vakaların artması üzerine Balkan Ordularından sorumlu Çar'ın kardeşi Nikolay Nikolaeviç, gazetecilerin bu türden yazılarının kamuoyunu ve orduyu olumsuz yönde etkilediğini Çar II. Aleksandr'a iletip durum karşısında tedbir alınması isteğinde bulunmuştu. Bunun üzerine İçişleri Bakanı A. E. Timaşöv'un takma ad ile yazı yazılmasının yasaklanması teklifi Çar II. Aleksandr tarafından kabul edilmişti. Bu durum karşısında bölgede bulunan tüm gazeteciler takma ad kullanmayı terk etmek zorunda kalıp kendi isimleriyle yazmaya başladılar. Neticede bu durum eleştiriden hoşlanan yazarların birçoğunun cesaretini kırmış olup dolayısıyla var olan bu vaziyeti sansür olarak değerlendirmek de akla getirilebilir.¹⁹

Bununla birlikte karargahta savaş alanında olup bitenler hakkında bilgi vermekle sorumlu olan subaylarca Rus gazetecilere ve yabancı gazetecilere farklı

¹⁴ 5 Temmuz 1877'de bölgeye gelen gazetecilerin listesi Ek 1'de yer almaktadır.

¹⁵ V.V.Krestovskiy, *Dvadtsat mesyatsév v deystvuyúşey armii (1877-1878)*, Pravitelstvenny Vestnik, Sankt-Peterburg 1879, T.1, s.75-77.

¹⁶ V.İ. Hemiroviç-Dançenko, *God Voyn: Dnevnik russkogo korrespondenta 1877-1878*, Sankt-Peterburg 1878, T.1, s.9-10.

¹⁷ N.V. Maksimov, *"Za Dunayem"* Oteçestvenny Zapiski, 1878, №5, s. 186-187.

¹⁸ A.g.m., s.182.

¹⁹ O.A. Yakovlev, *"Voennie Korrespondenti v Russkoy Armii vo Vremya Russko-Turetskoy Voyn 1877-1878 gg"* Vestnik Leningradskogo Universiteta, 1878, №8, Vıpusk 2, s. 62-63.

muameleler yapılmıştı. Batılı gazetecilere gösterilen toleransın altında yatan iyi bir rus komutan imajı çizmek ve onları kültürel olarak yüksek görmektir. Batılı muhabirlerden özellikle ingilizler generallerle röportaj yapabiliyorlardı. Komutanlar önemli bilgileri onlara aktarmakta beis görmemişlerdi.²⁰ Bu durum Rus gazetecilerin şevkini olumsuz etkiliyordu. Rus gazetecilerin özellikle Ayestefanos görüşmeleri hakkındaki ön bilgileri batılı gazetelerden Times ve Daily News için çalışan İngiliz meslektaşlarından öğrenmeleri onları ciddi hayal kırıklığına uğratmıştı.²¹

Sivil Rus gazetecilerin Balkan yarımadası ya da Kafkasya savaş bölgelerinde nerede görev alacakları onların isteklerine bırakıldı. Bu gazeteci yazarlardan bir kısmı bizzat Türklerle göğüs göğse muharebenin olduğu çatışma bölgelerinde, bir kısmı generallerin bulunduğu karargah çadırlarına yakın bölgelerde bir diğer grupta Romanya'da daha güvenli bölgelerde görevlerini gerçekleştirdiler. Sansürün yasak olduğuna dair St.Peterburg'dan açıklamalar yapılsa da savaşın cereyan ettiği topraklardan gazetecinin istediği bilgiyi yayması hiçte kolay olmadı. Generallerin basın mensuplarıyla karargahtaki toplantılarında onlara savaşın stratejisi hakkında malumat vermede cimri davranıldı.

Üç grup gazeteci vardı.

*Cephede savaş muhabirliği yapanlar.

*Karargahta savaş muhabirliği yapanlar.

*Cephe gerisi güvenli bölgede (Romanya) savaş muhabirliği yapanlar.

Rus gazetecilerden en çok havadis verenler genelde bizzat cepheden yani Türklerle göğüs göğse muharebenin olduğu çatışma bölgelerinden yazanlardı. Bu gazeteciler aynı zamanda bizzat savaşmış ve kariyerinde yükselmek isteyen açık bir ifadeyle ödül almayı arzulayan gazetecilerdi. Karargaha yakın bölgelerde görev alanlar ise daha çok üst düzey subaylardan savaş stratejisi hakkında bilgi koparmak isteyen tecrübeli gazeteci/yazarlardı. Romanya bölgesinde güvenli alanlarda çalışmalarını sürdürenler ise daha çok o bölgeye savaş bölgelerinden gelen halktan ve yerel yöneticilerden bilgi edinmek isteyen pasif gazetecilerdi.

Basın mensupları arasında V.İ. Nemiroviç-Dançenko, N.V. Maksimov, V.V. Krestovskiy ve sansür sonucu daha sonra görevine son verilecek olan P.P. Sokolskiy onlarca rus gazeteci arasında en çok adından söz ettirenler oldu. V. İ Nemiroviç-Dançenko yazar kimliğiyle gazetecilik yapanlardandı. O komutanların hatalarını eleştirecek kadar komutanlar nazarında saygınlığı olan bir uzmandı. Hatta onun analizleri karargahta dikkate alınmış ve fikirleri değerlendirilmiştir. Temmuz sonunda cepheye gelmişti. Birkaç gazetede savaşın sonuna kadar görev aldı. Objektif olmaya çalışıp eleştirel gazetecilik yapan Dançenko cephede görev almıştır. Onun verdiği bilgiler bazıları ilgi çekiciydi. Örneğin Bulgarlardan oluşturulan gönüllü milis kuvvetlerine komutanlık yapan N.G. Stoletov Bulgarcası çok kötü olmasına rağmen Türkçesi ileri düzeydeydi. Bulgarlarla türkçe anlaşması onu Bulgarlar nezdinde itici kılmıştır.²² Üstelik Dançenko General Gurko'yu da eleştirmekten geri kalmamıştır. Ona göre Gurko insana kıymet vermeyen bir kişiliğe sahipti. Askerin yaşamını

²⁰ V.V.Krestovskiy, *Dvadtsat mesyatshev v deystvuyüşey armii (1877-1878)*, Pravitelstvenny Vestnik, Sankt-Peterburg 1879, T.1, s.171.

²¹ A.g.m., s.172.

²² V.İ. Hemiroviç-Dançenko, *God Voyni: Dnevnik russkogo korrespondenta 1877-1878*, Sankt-Peterburg 1878, T.1, s.50-52.

ciddiyetle düşünmüyordu.²³ Onun eleştirilerinden birçok üst düzey subay nasibini almıştı. Yazara göre bu üst düzey subaylar savaşı doğru okuyamıyorlardı. Ona göre genç subaylar daha faydalıydılar özellikle Taşkent'den gelen Rus subaylar.²⁴ Ancak onun analizleri subaylarca değerlendirilmiş ve takdir elde etmişti. Hatta Albay Gazenkampf tarafından en yetenekli gazeteci olarak gösterilmiştir.

Nisan 1877'de cepheye gelen N.V. Maksimov ise cepheden sıcak gelişmeleri aktarmakla kalmamış rus, bölgesel ve batılı gazetecilerin faaliyetlerini de yazdığı gazetelere taşımıştır. O da tıpkı V. İ Nemiroviç-Dançenko gibi generalleri eleştirmekten çekinmemiştir. General İ.V. Gurko'yu tek başına yanlış kararlar alan, kendiliğinden strateji geliştiremeyen ve kendi bir şeyler yapmaya kalktığına ise karakterindeki ivedilikten ötürü hatalarının birçok önemli olumsuz gelişmelere yol açtığını belirten yazılar kaleme aldı. Plevne önlerinde göğsünden vurulması üzerine cepheden ayrılmak zorunda kalmıştı. Bulgar ve Romanyalıları da eleştiren yazılar kaleme almıştır. Onların Ruslar ve savaş hakkındaki düşüncelerini de konu edinen yazılar kaleme almıştır. Maksimov aynı zamanda kendisinin ve diğer gazetecilerin savaş ortamının neler hissettiklerini de konu edinen yazılar kaleme almıştır.²⁵

V.V. Krestovkiy'nin durumu diğerlerinden farklıydı. Bu usta yazar, Çarlığın basın organı Pravitelstvenniy Vestnik'te yazdığı için Rus generallerinin savaş stratejisinde yaptıkları hatalara tanık olduğu halde bu durumu gazetesinde yer vermeye cesaret edememiştir. Hep bir çerçeveye sınırlı kalmıştır.²⁶ Karargahta görev alan gazetecilerden de fakat az da olsa cephede de bulunmuştu. Tecrübeli bir subay ve yazardı. Zengin bir Rusça ile yazardı. Yazılarını kitap haline getirmiştir. Yazdıkları Çarlık yönetimi ve cephede yer alan generallerin savaş hakkındaki düşüncelerini yansıtmaktaydı. Ancak çalışması resmi bir dile sahip olup eleştiriden uzaktır.

Birçok gazeteci/yazar Rus ordusunun kısa süreli harplere hazır ancak uzun soluklu bir muharebeye hazır olmadığı kanaatindeydi. Hatta komutanlar Türk ordusunu yöneten paşaların net kaç askere sahip olduğu hakkında bilgi sahibi değildi. Üstelik savaşı 3 ay gibi kısa bir sürede galip bitireceklerine inanmaları saflıktı. Bundan öte Anadolu ve Balkan yarımadasında yer alan stratejik noktaları ilgilendiren konuları araştırmaları için bir haber alma teşkilatı yoktu. Bu durumun nedeni konuya ekonomik yaklaşımları ve gereksiz olduğu düşünceleriydi. Halbuki Türklerin Balkan yarımadasında ciddi bir ajan ağı vardı.²⁷ Gazeteciler arasında rus subaylarını savaşı kullanıp kariyerlerinde yükselmekle itham edenler bile vardı. Gazetecilerden bazıları ise Romanyalıları bazıları bölge Yahudilerini eleştiriyordu. Romanyalıları eleştiren rus basın mensuplarına göre onların tek derdi güney slav halkını Osmanlı yönetiminden kurtarmaktan öte Romanya adına ya da bireysel çıkar sağlamak. Yahudileri eleştirenlere göre ise, bölgede savaşan ne kadar millet varsa onlara para karşılığında hizmet sağlayıp nemalanan Yahudiler ancak bu hizmeti verirken kaliteyi göz önünde bulundurmuyorlardı. En çok eleştirildikleri nokta Rus ordusuna Yahudi firmaları olan

²³ V.İ. Hemiroviç-Dançenko,a.g.e., T.2, s.223.

²⁴ V.İ. Hemiroviç-Dançenko,a.g.e., T.2, s.261.

²⁵ N.V. Maksimov, "Za Dunayem" Oteçestvennie Zapiski, 1878, №7, s. 120.

²⁶ Hatta V.V. Krestovkiy'nin girişimleriyle cephede «Letuçiy Listok» (Uçan Sayfa) isimli bir süreli yayın çıkarılmıştır. Bunu yapmalarındaki temel gaye askerin moralini yükseltip savaşa isteğini arttırmaktır. Ancak sahip olduğu koyu propagandanın ötürü asker ve subaylar arasında gerekli ilgiyi yakalayamamıştır.

²⁷ V.İ. Hemiroviç-Dançenko,a.g.e., T.1, s.28.

Greger, Gorvits ve Kogan tarafından kalitesiz gıda ürünü ve kalitesiz tekstil ürünleri satılıyor olmasıydı.²⁸

Gazeteciler ayrıca subaylar ve askerlerin psikolojileri, ihtiyaçları hakkında da yazılar kaleme alıyorlardı. Basın mensuplarının birçoğuna göre, Savaş Nisan 1877'de başladığında özellikle genç subayların savaş konusundaki arzusu çabuk kariyeri elde etmekte.²⁹ Savaş uzadıkça askerlerin arasında isteksizlikler de baş göstermeye başlamıştı. Gazetecilerin ortak görüşü savaşa rus ordusu ciddi hazırlanmamıştı. Ağustos olmasına rağmen Plevne'nin Şumlu ve Rusçuk'un alınmaması savaşın devam ediyor olması moral bozucu ve komutanların hatalarını ortaya koyan ispatlardı. Yine Dançenko'ya göre batılı gazetecilerden özellikle İngilizlerin General Gurko'ya Süleyman Paşa hakkında verdikleri kasıtlı yanlış bilgilere onun Süleyman Paşanın ordusunu hafife almasını pekiştiriyordu.³⁰

Yine gazetecilerin verdiği bilgiye göre savaş devlet ve birey bazında birçoğunun ekmeğine yağ sürüp zenginleşmesine yol açıyordu. At yeminden, ekmek, taşımacılık, demiryolu geçiş ücreti, Tuna geçişi, telgraf masrafı gibi birçok konuda Romanyalılar ciddi gelir elde ediyordu.³¹ Bulgaristan'da ve diğer bölgelerde de durum benzerlik gösteriyordu.³²

Rus savaş muhabirleri meşakkatli yolculuk ve bürokratik işlemlerden bundan da öte hayatlarını riske edip görev yerlerini almalarından savaş bitimine kadar savaşı çok yönlü yazmaya gayret etmişlerdi. Telgraf, günlük, anı ve gazete ve dergi yazıları gibi faaliyetlerle çalışmalarını çeşitlendirmişlerdi. Savaşın gerçek yüzü olan kayıp ve yaralı sayıları, salgın hastalıklar ve sonuçları, komutan hataları vs. stratejik konuları da her türlü dolaylı sansüre rağmen yazmayı başarmışlardı. Bu muvaffakiyetlerinden ötürü savaş sonunda birçok gazeteci çeşitli ödüllere layık görüldüler. 93 Harbiyle birlikte bu gönüllü yazarların faaliyetleriyle rus savaş muhabirliği ortaya çıkıp kendilerinden sonraki nesillere örnek oldular. Bu savaşla birlikte gazeteciler ve komutanların da birlikte çalışabilecekleri görüldü. Rus gazeteciler ve ressamların çalışmaları Türk-Rus harbiyle ilgilenen tarihçi ve uzmanlara resmi kurumların verdiği bilgilerden öte bilgiler sunmakla kalmayıp, savaşın çok boyutlu anlaşılmasını da kolaylaştırdı.

²⁸ V.İ. Hemiroviç-Dançenko,a.g.e., T.2, s.263.

²⁹ N.V. Maksimov, "Za Dunayem" Oteçestvenne Zapiski, 1878, №6, s. 341.

³⁰ V.İ. Hemiroviç-Dançenko,a.g.e., T.2, s.261

³¹ Rus ordusu Romanya'ya vardığında Romanya'da ürünlerin fiyatları bir anda yükselmişti. Ayrıntı bilgi için bkz. V.İ. Hemiroviç-Dançenko,a.g.e., T.1, s.317.

³² N.V. Maksimov, "Za Dunayem" Oteçestvenne Zapiski, 1878, №5, s. 166-169.

Kaynakça

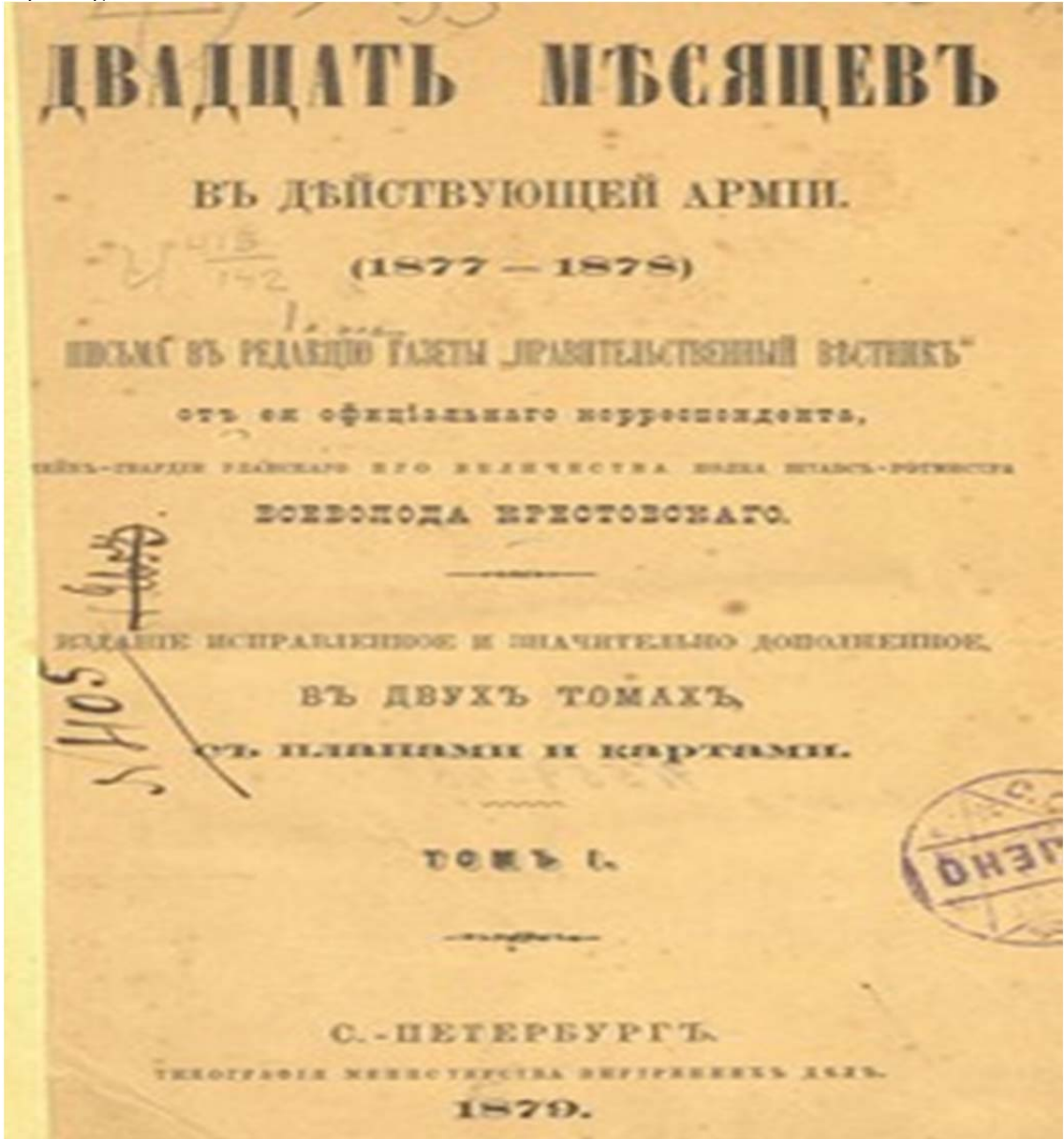
- Apuşkin V., “*Voyna 1877-78 gg. v Korrespondentsii i romane*”, Voenny Sbornik, 1902.
- Fedosov İ.A., *Rossiya i Osvobojdenie Bolgarii*, İzd.-vo Moskovskogo yn-ta, Moskva 1982.
- Gazenkampf M., *Moy Dnevnik 1877-1878 gg.*, Sankt-Peterburg 1908.
- Hemiroviç-Dançenko V.İ. , *God Voyni: Dnevnik russkogo korrespondenta 1877-1878*, Sankt-Peterburg 1878.
- Koçukov S.A., “F.M. Dostoevskiy i Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg.” *İzvestiya Saratovskogo Universiteta, Vıpusk 2, İzd.-vo Saratovskogo Universiteta*, Saratov 2010.
- Korsakov D.A., Pogodin M.P., *Biografiçeskiy Oçerk*, Sankt-Peterburg 1902.
- Krestovskiy V.V., *Dvadsat mesyatsev v deystvuyüşey armii (1877-1878)*, Pravitelstvenny Vestnik, Sankt-Peterburg 1879.
- Maksimov N.V., “*Za Dunayem*” *Oteçestvennie Zapiski*, 1878.
- Nikolsiy A., İ.S. Aksakov (*Nekrolog*) *İstoriiçeskiy Vestnik*, t.XXIII, №2, Sankt-Peterburg 1886.
- Vinogradov V.İ., *Russko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg. i osvobojdenie Bolgarii*, Moskva 1978.
- www.veresh.ru
- www.reenactor.ru
- Yakovlev O.A., “*Voennie Korrespondenti v Russkoy Armii vo Vremya Russko-Turetskoy Voyni 1877-1878 gg*” *Vestnik Leningradskogo Universiteta*, 1878.

Ek 1. 5 Temmuz 1877’de savaş bölgelerinde bulunan rus gazetecilerin listesi
Krestovskiy V.V., *Dvadsat mesyatsev v deystvuyüşey armii (1877-1878)*, Pravitelstvenny Vestnik, T.1, s. 170, Sankt-Peterburg 1879.

| Gazete | Gazeteci |
|-------------------------------|---|
| Birjeviye Vedomosti | N.V. Maksimov |
| Golos | P.P. Sokalskiy |
| Moskovskie Vedomosti | L.V. Şahovskoy, M.F. Mets |
| Naş Vek | G. Stambolov, V.İ. Nemiroviç-Dançenko |
| Novoe Vremya | A.A. Suvorin, M.P. Födorov, V.P. Burenin, N.N. Karazin, P.P. Sokalskiy, A.D. İvanov, V.İ. Nemiroviç-Dançenko, N.N. Rossolovskiy |
| Odesskiy Vestnik | P.P. Sokalskiy |
| Pravitelstvenny Vestnik | V.V. Krestovskiy |
| Russkiy Mir | Y. K. Rann |
| Sankt-Peterburger Zeitung | N. V. Maksimov |
| Sankt-Peterburgskie Vedomosti | M.P. Födorov, N.V. Maksimov, A. Teoharov |
| Severnıy Vestnik | D. K. Girs |
| Tiflisskiy Vestnik | N.Ya Nikoladze |
| Vsemirnaya İllüstratsiya | N. N. Karazin, N.P. Födorov |

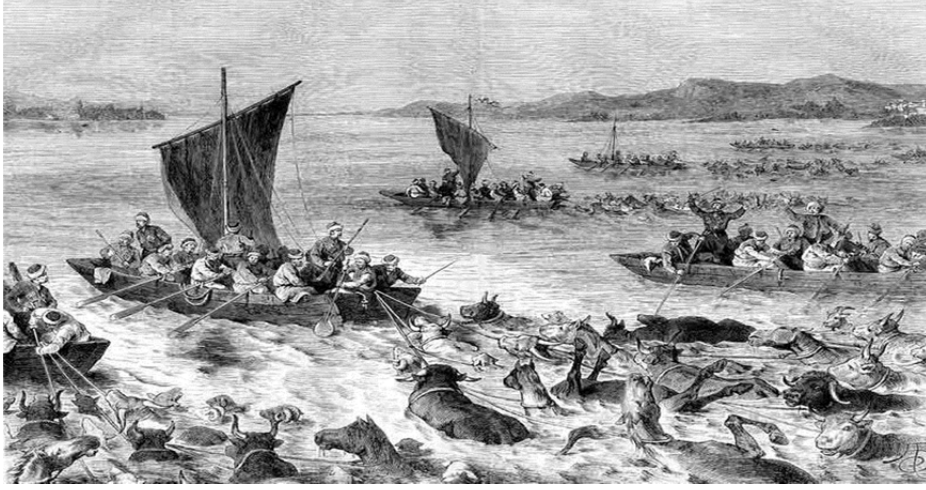
Ek 2. Krestovskiy V.V., *Dvadtsat mesyatsev v deystvuyüşey armii (1877-1878)*, Pravitelstvenny Vestnik, Sankt-Peterburg 1879.

Çarlık Rusya'sının resmi yayın organı Pravitelstvenny Vestnik'de ünlü gazeteci/yazar Krestovskiy'e ait 'Haraket (Savaşan) Ordusunda Yirmi Ay' isimli makalelerin toplandığı ciltlerden birincisi



Ek 3. Rus Gazeteci ve ressamların 93 Harbinde yaptıkları çalışmalardan

Tuna nehri kıyılarında 1877, Alındığı yer: www.reenactor.ru



Bayazıt'tan 1877, Alındığı yer: www.reenactor.ru



Rus Harp Hastanesi: 1877-1878/Romanya , Alındığı yer: www.reenactor.ruRus Kafkas Ordusunda Yaralı Subaylar : 1877 , Alındığı yer: www.reenactor.ru

Türk Savaş Esirleri:1878, Alındığı yer: www.reenactor.ru



İstanbul Rus Büyükelçisi N.P. İgnatev 1878'de Ayastefanos Antlaşması metin hazırlıkları, RGAKFD Arşivi №: 2-14457

